

ARTHUR JOHN ARBERRY'NİN
“THE KORAN INTERPRETED” ADLI KUR’AN
TERCÜMESİ HAKKINDA BAZI MÜLAHAZALAR

Yrd. Doç. Dr. Hikmet AKDEMİR
Harran Üniversitesi İlahiyat Fak.
Tefsir Anabilim Dalı Öğr. Üyesi

Eserinin başındaki kısa biyografik bilgilere göre A. J. ARBERRY, 1905 yılında Portsmouth-Buckland’da doğdu. Cambridge Pembroke Kolejinde eğitim gördü. 1944 yılında Londra Üniversitesi Farsça Kürsüsüne tayin edilen Arberry, 1946 yılında Arap Dili Profesörü ve Yakın-Orta Doğu Bölüm Başkanı oldu. Ertesi yıl, Cambridge’de boşalan bir kürsüye Arapça profesörü olarak atandığı için Pembroke denilen yere döndü ve hayatının sonuna kadar (1969) bu görevde kaldı. Profesörlüğü yanında, aynı zamanda iyi bir yazar olan Arberry’nin Arap ve Fars dili araştırmalarına dair çok çeşitli konularda yayınlanmış altmışın üzerinde çalışması mevcuttur.¹

¹ Arberry’nin hayatı ve eserleri hakkında daha fazla bilgi için bkz. Necib el-Akikî, el-Müsteşrikûn, Dâru’l-Meârif, Kahire, 1980, II, 136-138; Topuzoğlu, Tefvik Rüşti, Arberry Arthur John, DİA, III, 348-349.

Yazarın 1983 yılında Oxford Üniversitesi yayınları arasında çıkan 674 sayfalık küçük boy “The Koran Interpreted” adlı tercümesinin başında, dört sayfayı biraz aşan küçük bir “Giriş” (Introduction) bölümü yer almaktadır. Arberry bu bölümde, Kur’an-ı Kerim’in tarihçesi, bazı özellikleri, diğer dillerdeki ilk tercümeleri ve eserinde takip ettiği tercüme metodu hakkında kısa bilgiler vermektedir.

Batılı Çağdaş bilim adamlarının Kur’an-ı Kerim’in mesajını ne ölçüde anlayıp aktarabildiklerinin ortaya konulmasında bu gibi tercüme rolleri büyüktür.² Bu tercüme, batılı bilim adamlarının İslam Dinine ve Kur’an-ı Kerim’e yaklaşımlarını da çok açık bir şekilde aksettirmektedir. Üzülerek ifade edelim ki İslam Diniyle ilgili pek çok meselede olduğu gibi, bu konuda da batılı bilim adamlarının bir çoğu bilimsel objektiflik ve titizlikten çok uzaktırlar. Dolayısıyla bunların eserlerinde Kur’an-ı Kerim’in dakik manalarını ifade edebilecek bir tercüme bulmak şöyle dursun, tercüme haiz olması gereken şartların pek çoğunu da görmek mümkün değildir.³

Prof. Fazlur Rahman’ın “en iyi İngilizce tercüme” olarak nitelendirdiği⁴ Arberry’nin Kur’an tercümesi de bu eserlerden birisidir. Fazla detaya dalmadan sathî bir nazarla bakıldığında, bu İngilizce Kur’an tercümesinde hemen göze çarpan bazı eksiklikler şöyle sıralayabiliriz:

1. Âyet Numaralarının Verilmeyişi

Mütercim, âyetleri teker teker ele alıp tercüme etmek yerine, cümleleri esas alan bir çeviriyi tercih etmiştir. Dolayısıyla hangi cümlenin hangi âyete ait olduğunu anlamak zorlaşmıştır. Ancak sayfanın sol kenarına beşer beşer katlanarak devam eden sayılar yazılarak âyet numaralarına işaret edilmiştir.

2 Çağdaş batılı yazarların Kur’an hakkındaki eserleri ile ilgili olarak geniş bilgi için bkz. Prof. Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur’an*, Çev: Doç. Dr. Alpaslan Açıkgöç, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 1996, s. 29-34

3 Kur’an-ı Kerim tercümelerinde bulunması gereken özellikler hakkında geniş bilgi için bkz. Prof. Dr. Salih Akdemir, *Cumhuriyet Dönemi Kur’an Tercüme*, Akid Yayıncılık Ankara, 1989, s. 132-137.

4 Prof. Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur’an*, s. 29.

2. Açıklayıcı Bilgilere Yer Verilmeyişi

Kur'an-ı Kerim çok engin manaları veciz lafızlarla ifade ettiği için, başka bir dildeki harfi tercüme pek çok durumlarda kısır ve bazen de anlaşılmasız olabilmektedir. Arapça'nın diğer dillerde bulunmayan bazı özellikleri manaları zenginleştirmektedir. Dolayısıyla diğer dillerdeki bu eksikliği gidermek için harfi tercümeyi bırakıp tefsiri tercümeğe yönelmek gerekmektedir. Tefsiri tercüme ne kadar çok olursa, Kur'an-ı Kerim'in ihtiva ettiği manalara o denli çok nüfuz edilebilir. Bu hususu görmezlikten gelen Arberry, harfi tercümede ısrar etmiş, asıl metne ait olmadığını göstermek maksadıyla parantez içinde de olsa açıklayıcı bilgilere asla yer vermemiştir.

3. Alternatif Yorumlara Yer Verilmeyişi

Kur'an-ı Kerim'de yine Arap Dilinin bazı özelliklerinden dolayı, birden fazla yoruma kabil olan âyet-i kerimeler mevcuttur. Mütercim bunlardan birini tercih edebilir. Ancak diğerlerine kısaca da olsa işaret edilmelidir. Arberry bu hususu da ihmal ederek bu tarzdaki âyetlere tek bir mana vererek geçmiştir. Mesalâ müteşabih âyetlerin te'villeri ile ilgili hiç bir açıklamaya yer vermemiştir. Bir kaç manaya gelebilen müşterek lafızların diğer manalarına değinmemiştir ki bunlardan bir kısmı fikhî hükümlerin değişmesine sebep olacak kadar önemlidir. Bakara sûresinin 228. âyetinde geçen "el-kuru" kelimesi böyle bir lafızdır. Bu kelime, hem "hayız" hem de "temizlik müddeti" manasına gelen "el-kar'u" lafzının çoğuludur. Arberry, "periods" kelimesini kullanarak bu manalardan birincisini tercih etmiş, parantez içinde de olsa diğer manayı belirtme ihtiyacı duymamıştır.⁵ Bu ise okuyucuyu tek bir manaya yönlendirmektedir.

⁵ Arberry, s. 31

4. Gerekli Yerlerde Mahzûf Kelimelere İşaret Edilmeyişi

Kur'an-ı Kerimde bazı âyetlerde mevcut olan icazdan dolayı mananın bozulmaması veya daha iyi anlaşılması için mahzûf kelimelerin varlığına işaret edilmesi gereklidir. Arberry'nin tercümesinde böyle bir durum söz konusu değildir.

Örnekler:

a- "Onların kalplerine buzağı (sevgisi) içirildi"⁶ meâlindeki âyette mahzûf olan "hubb" (sevgi) kelimesine işaret etmeyen Mütercim, "they were made to drink the Calf in their hearts"⁷ şeklindeki tercümesiyle yanlış anlayışlara meydan vermektedir. Oysa doğru tercüme "... (the love of) the Calf" şeklinde olmalıydı.⁸

b- Mütercim Yusuf sûresinde geçen "keyl" kelimelerini⁹ "ölçek-miktar" manasındaki "measure" kelimesiyle ifade etmiştir.¹⁰ Dolayısıyla bu tercümeyle ölçülen şeyin ne olduğu anlaşılmamaktadır. Ayetlerde kastedilen mananın ortaya çıkarılması için "tahıl" manasındaki "grain" kelimesinin de (measure of grain) tercümede yer alması gerekirdi.¹¹

5. Gerekli Yerlerde Mahzûf Cümlelere İşaret Edilmeyişi

Arap dilinin özelliklerini bilmeyen ve bu özelliklerin yansıtılmadığı bir tercüme muhatap olan kimse, bazı ayetlerde atlanmış olan cümlelerin varlığını tahmin edemez. Binâenaleyh Kur'an mütercimlerinin bu hususu göz önünde bulundurarak, asıl metinde bulunmadığını göstermek kaydıyla, parantez içinde bu cümlelere yer vermeleri gerekir. Kur'an-ı Kerim'de, mahzûf olan cümlelerin başında şart cümlelerinin cevabını teşkil eden "cevap (ceza) cümleleri" gelir. Arberry bunların bazısına üç nokta (...) koyarak işaret etmiştir.¹² Ancak bu tutum, ayetlerden kastedilen mananın anlaşılması için

6 el-Bakara, 2/93

7 Arberry, s. 12

8 Krş. Özek, Ali-Nureddin Uzunoğlu-Tevfik Rüştü Topuzoğlu-Mehmet Maksutoğlu, The Holy Qur'an With English Translation, İlmi Neşriyat, İstanbul, 1996, s. 13.

9 Yusuf 12/59-60-63-65.

10 Arberry, s. 232-233.

11 Krş. The Holy Qur'an, s. 241-242.

12 Bkz. Arberry, s. 303.

yeterli değildir. Diğer taraftan, icazdan dolayı mahzûf olan ve âyetin manasının doğru bir şekilde anlaşılması için bilinmesi mutlaka gerekli olan cümlelerin varlığına yönelik en küçük bir imaya dahi, bu eserde rastlamak mümkün değildir. Misal olarak “onlar dediler ki Yahudi veya Hıristiyan olun ki hidayete eresiniz”¹³ meâlindeki âyetin tercümesine bakalım: “And they say, “Be Jews or Christians and you shall be guided.”¹⁴ Halbuki bu ayette ifade edilmek istenen mana, “Yahudiler dediler ki, Yahudi olun; Hıristiyanlar dediler ki Hıristiyan olun” şeklindedir.¹⁵ Dolayısıyla âyetin doğru meâli şöyle verilseydi hem daha doğru olur, hem de mana daha kolay anlaşılırdı: “And they say, “Be Jews or Christians (Jews say, “be Jews”; Christians say, “be Christians”)...”

Bakara sûresi 111. âyetin tercümesinde de aynı durum söz konusudur.¹⁶

6. Gerekli Yerlerde Nüzûl Sebeplerinden İstifade Edilmeyişi

Kur'an ilimleriyle birazcık meşgul olan herkes bilir ki bazı âyet-i kerimelerin anlaşılması için o ayetlerin nüzûl sebeplerinin bilinmesi şarttır. Bazı âyetlerin ise manaları nüzûl sebebi bilinmeden de anlaşılır, ancak nüzûl sebeplerinin bilinmesi manayı anlamada büyük kolaylık sağlar. Kur'an tercümelerinde ikinci kısımdan sarf-ı nazar edilse bile, birinci kısmın kesinlikle ihmal edilmemesi lazımdır. Mâlesef, Arberry bu konuda da ihmalkâr davranmış, harfi tercümedeki ısrarından vazgeçmemiştir. Meselâ, “ey iman edenler, “Râina” demeyin, “Unzurna” (bize bak) deyin...”¹⁷ meâlindeki âyetin tercümesini, Arberry şu şekilde vermiştir: “O believers; do not say, “Observe us,” but say “Regard us”...”¹⁸ Görüldüğü gibi Mütercim, manaları birbirine yakın olan “Râina ve Unzurna” kelimelerinin İngilizce karşılıklarını verip geçmiştir. Halbuki birinci kelimededen kast edilen mana değil, lafzın bizzat kendisidir. İbrani lisanında sövme manasına gelen bu lafzı Yahudiler kasden kullandıkları için, Kur'an-ı Kerim bu hususta müslümanları uyarıp “Râina” lafzı yerine edebe daha uygun olan “Unzurna” demelerini emretmektedir. Bu husus belirtilmediği takdirde âyetin doğru manasının anlaşılması şöyle dursun, âyetin içinde tezat varmış gibi (bizi gözetme demeyin, bize bak deyin) bir vehim ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla âyetin

13 el-Bakara, 2/135.

14 Arberry, s. 17.

15 Bkz. en-Neseî, Medariku't-Tenzil, Darul'l-Kalem, Beyrut, 1408/1989, I, 109.

16 Bkz. en-Neseî, Medariku't-Tenzil, I, 98; Arberry, s. 14.

17 el-Bakara, 2/104.

18 Arberry, s. 13.

doğru tercümesi şu şekilde olmalıydı: “O believers! Do not say: “Râinâ”, but say “Unzurna” (Regard us)...”¹⁹

7. Bazı Yerlerde Zamirlerin Ait Olduğu Şahısların Belirtilmemesi Sebebiyle Yanlış Yorumlara Meydan Verilmesi

Kur’an-ı Kerimde, pek çok Belağat nüktelerinden dolayı, bazı durumlarda açık isim yerine zamir kullanılmıştır. Ancak tefsir ve tercümelere mananın daha iyi anlaşılması için, bu zamirlerin delalet ettikleri şahısların belirtilmesi gerekir. Mesela, “kendilerine kitap verdiklerimiz Onu, kendi öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar”²⁰ meâlindeki âyette, zamirle işaret edilen şahıs Hz. Peygamberimizdir. (S.A.V) Âyet-i kerimede ifade edilmek istenen husus, Yahudi ve Hıristiyanların ellerindeki bilgilerle Hz. Peygamberimizi (S.A.V) çok iyi tanıdıkları ve dolayısıyla Ona iman etmeme konusunda hiçbir mazeretlerinin bulunmadığıdır. Arberry, zamirin ait olduğu şahsı belirtmeksizin âyetin tercümesini şu şekilde verir: “Whom we have given the Book, and they recognize it as they recognize their sons...”²¹

Bu ayette zamirin Kur’an’a raci olma ihtimali varsa da, “oğulların tanıdıkları gibi” ifadesinin de delaletiyle Hz. Peygamber’e (s.a.v.) ait olması daha kuvvetli ihtimaldir ve yaygın olan görüş de budur.²² Mütercim, İngilizcede cansız varlıklar için kullanılan “it” zamirini getirmek suretiyle, galiba bu zamiri “the Book” kelimesine atfetmektedir. Kur’an’ın nüzulü esnasında kitap halinde olan yegane ilahi kaynaklı kitap “Kitab-ı Mukaddes” olduğuna göre, mütercimin kastı bu olmasa bile, tercümeden anlaşılacak mana böyle olurdu. Bu taktirde Ehl-i Kitab’ın kendi kitaplarını tanıyıp kabul etmelerini (ki bu zaten bilinen bir gerçektir) ifade etmek, malumu i’lam kabilinden faydasız bir bilgi olmaz mıydı? Üstelik Arberry, burada tek bir bütün halinde olan cümleyi “and” bağlacıyla ikiye bölmek suretiyle bir başka yanlışta daha meydan vermiştir. Ancak En’am suresi 20. ayetinde geçen aynı ibarenin tercümesinde bu hataya düşmemiştir: Those to whom We have given the Book recognize it as they recognize their sons.”²³

19 Krş. The Holy Qur’an, s. 15.

20 el-Bakara, 2/146.

21 Arberry, s. 19.

22 Bkz. Neseî, Medariku’t-Tenzil, I, 116.

23 Arberry, s. 123.

Kısacası, bu ayetin tercümesinde zamirden sonra zahir isimler belirtilerek “it (the Quran)” yahut “it (the Prophet, or the Quran)” şeklinde bir tercüme yapılsaydı, ayetin meali daha doğru verilmiş olur ve kastedilen mana da daha kolay anlaşılırdı.

Arberry, aynı tutumunu “Biz ancak Rabbinin emri ile ineriz”²⁴ meâlindeki âyetin tercümesinde de sergilemekte ve daha önce bahsi geçmediği halde “biz” zamirinden kastedilenlerin “melekler” olduğuna değinmemektedir.²⁵

8. Kelimelerin Manasını En İyi İfade Edebilecek Karşılıklarının Seçilmeyişi

Şüphesiz bir dildeki her kelimenin başka bir dilde tam karşılığını bulmak mümkün değildir. Ancak mümkün olduğu kadar en yakın lafzın seçilmesi, mütercimlerin titizlik göstermeleri gereken önemli hususlardan birisidir. Mâlesef Arberry, bu titizliği gösteren mütercimlerden biri değildir. Özellikle lugat ve ıstılah manaları bulunan bazı kelimelerin tercümesinde Arberry, bu farkı göz önüne almamış ve hep aynı lugat manalarını vererek geçmiştir. Mesela, Kûr'an-ı Kerim'de pek çok zikri geçen “âyet” kelimesinin bir lügat manası (delil, ibret, alâmet), bir de ıstılah manası (Kur'an âyeti, vahiy) mevcuttur. Arberry, pek çok yerde adı geçen kelimeyi birinci manasında alarak “sign” veya çoğul şekliyle “signs” şeklinde tercüme etmiştir. Halbuki bir çok yerde bunun yerine “verse” veya “revelation” kelimesinin kullanılması gerekirdi.²⁶

Bakara süresinin 61. âyetinde geçen “mısır” kelimesini Arberry, özel isim olarak algılamış ve bilinen bir ülke (Mısır) manasında “Egypt” diye tercüme etmiştir.²⁷ Bu tercüme doğru olmakla beraber, kelimenin “şehir-belde” şeklindeki diğer manası, bu âyete daha uygundur. Dolayısıyla bu ikinci mana, müfessirlerin çoğunluğunun tercihine şayan olmuştur.²⁸ Öyleyse bu

24 Meryem, 19/64.

25 Arberry, s. 307.

26 Bkz. Arberry, s. 6, 307, 308, 309.

27 Bkz. Arberry, s. 8.

28 Bkz. et-Taberî, Câmi'u'l-Beyân, Daru'l-Marife, Beyrut, 1400/1980, I, 248-249; ez-Zemahşerî, el-Keşşâf, Mısır, t.y. I, 285; el-Kurtubî, el-Câmi' fi Ahkâmî'l-Kur'an, Beyrut, 1408/1988, I, 291; en-Nesefî, Medârikü't- Tenzil, I, 74; İbn Kesîr, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, Beyrut, 1408/1988, I, 105-106; Elmahlı, M.Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Azim Dağıtım, İstanbul, t.y. I, 310; Ateş, Süleyman, Yüce Kur'an'ın

kelimenin “city” veya “country” şeklinde tercüme edilmesi daha doğru olacaktır.²⁹

9. Tercümede Kur’an Metnine Sadık Kalınmayışı

Kanaatimizce bu tercümenin en önemli ve en büyük eksikliklerinden biri de manayı etkileyen bazı gramer kaidelerinin ve belagat nüktelerinin göz ardı edilmesiyle ortaya çıkan metne sadakatsizlik örnekleridir. Bu hususlar göz ardı edilince Kur’an-ı Kerim’in gerçek manalarıyla Belâğat ve estetiğinin tercümeyle yansıtılması imkânsız hale gelmektedir.

Mütercimim metne sadık kalmadığını gösteren pek çok örneklerden bir kaç tanesini görelim:

a. Mütercim, mef’ullerin takdimiyle meydana gelen hasır manasını, bazı yerlerde göz önüne almamıştır. Meselâ “... sadece benden korkun”³⁰ mealindeki âyeti “... fear you Me”³¹ diye tercüme eden Arberry’nin bu ifadesi “benden korkun” manasındadır. Dolayısıyla âyetteki hasır manası bu tercümede mevcut değildir. Hasır manasının ifade edilebilmesi için tercüme şöyle olmalıydı: “... Fear Me alone.”³²

b. Bakara sûresinin 102. âyetinde geçen “Babil’de melek...” mealindeki ibareyi Arberry “Babylon’s two angels”³³ (Babil’in iki meleği) şeklinde tercüme etmiştir ki bu metne uymayan çok farklı bir manadır. Bu manaya göre (Babilin iki meleği) meleklerin Babil şehrine mensup olmaları gerekmektedir. Oysa âyette böyle bir mensubiyet manası mevcut değildir. O halde bu ibare, mesela “...the two angels at Babylon” diye tercüme edilebilirdi.³⁴

c. Yusuf Sûresinin 39. ve 41. ayetlerinde geçen “Sahibeyye” kelimesi tesniyedir ve “iki arkadaşım” manasındadır. Arberry, bu kelimenin tesniye oluşunu göz önüne almamış ve onu çoğulmuş gibi tercüme etmiştir. Hatta 41. âyette “my (benim)” kelimesini de kaldırıp “Fellow-prisoners” (Hapis

Çağdaş Tefsiri, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988, I, 171-172.

29 Krş. The Holy Qur’an, s. 8.

30 el-Bakara, 2/41.

31 Arberry, s. 6.

32 Krş. The Holy Qur’an, s. 6.

33 Arberry, s. 12.

34 Krş. The Holy Qur’an, s. 15.

arkadaşları) diye yaptığı tercümeyle iki hatayı birden işlemiştir.³⁵ Oysa “Ey benim iki hapis arkadaşım” meâlindeki bu ifadeler, “O my two fellow prisoners!” diye tercüme edilebilirdi.³⁶ Bu hata, her ne kadar küçük bir ayrıntıymış gibi gözükse de, Mütercim'in metne sadık kalmadığını gösteren önemli bir delildir.

d. Arberry'nin “açıklanması gereken yerlerde zamirlerin ait oldukları şahısları belirtmediğini” daha önce zikretmiştik. Böylece zamirleri olduğu gibi tercüme etme prensibini benimsemiş gözüken mütercim, bazen bu metodunun dışına çıkarak zamirlerin yerine, onların delalet ettiği açık isimlerin tercümesini vermiştir. Mütercim'in bu tutumu “metne sadakatsızlığın bir örneği” olmakla birlikte, Kur'an-ı Kerim'in “zahir ismin yerine zamir kullanmasındaki nükte ve gayelerin” anlaşılması imkânını da ortadan kaldırmaktadır. Kâria sûresinin 10. âyetinin sonundaki zamir'in, önceki âyette geçen “Hâviye” kelimesinin karşılığı olan “Pit” kelimesiyle tercüme edilmesi bu örneklerden birisidir.³⁷

e. Arberry, metne sadık kalmadığını gösteren en açık örneği, mâlesef kitabının hemen başında, daha ilk sûrenin tercümesinde sergilemiştir. O, bu surede çok önemli sayılacak olan bir ayrıntıyı göz ardı ederek, ism-i mef'ul sigasını, ism-i fâile benzer bir tarzda tercüme etmiştir. “Gazaba uğramış olanların yoluna değil”³⁸ meâlindeki âyeti, bir öncekine benzer şekilde “not of those against whom Thou art wrathful”³⁹ (kendilerine karşı Senin öfkeli olduklarının -yoluna- değil) diye tercüme eden Mütercim, gazabı da nimet gibi Allah'a isnat etmiş olmaktadır. Halbuki nimetin Allah'a isnat edilmesiyle (Senin nimet verdiklerinin yoluna...) gazabın insanlara atfedilmesi (gazaba uğramış olanların yoluna değil) arasında çok fark vardır ve bu üslup değişikliğinde önemli bir nükte mevcuttur.⁴⁰

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Arberry tarafından kaleme alınan Kur'an tercümesi, okuyucusuna Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen konular hakkında genel bir fikir verebilir. Bunun dışında bu tercümenin okuyucusuna kazandıracığı fazla bir şey yoktur. Çünkü Mütercim, tercüme ettiği kitabın Kur'an-ı Kerim olduğunu ve Onu anlamak için bazı ilimlere ihtiyaç duyulduğunu düşünmeden, Onu herhangi bir kitap tercüme ediyormuş gibi Arapça'dan İngilizce'ye kelimesi kelimesine yapılan bir çeviriyle aktarmaya

35 Arberry, s. 230.

36 Krş. The Holy Qur'an, s. 239.

37 Bkz. Arberry, s. 656; The Holy Qur'an, s. 599.

38 el-Fatiha, 1/7.

39 Arberry, s. 1.

40 Bkz. es-Sabunî, Muhammed Ali, Safveti't-Tefâsir, İstanbul, t.y. I, 27.

çalışmıştır. Dolayısıyla bu tercüme, Kur'an-ı Kerim'in özelliklerini, özellikle Belâgat ve estetiğini yansıtmak şöyle dursun, bir çok âyetin doğru anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.